

KAI KURIOS ASMENS PERDAVIMO PAGAL EUROPOS AREŠTO ORDERĮ BAUDŽIAMAJAM PERSEKIOJIMUI TEORINĖS IR PRAKTINĖS PROBLEMOS

Gintaras Švedas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės katedros docentas,
socialinių mokslų (teisės) daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 66 17

Straipsnyje analizuojama Europos arešto orderio samprata ir jį reglamentuojantys teisės aktai, taip pat kai kurios Europos arešto orderio įgyvendinimo Lietuvoje teorinės ir praktinės problemos.

The article analyzes the conception of the European arrest warrant as well as some theoretical and practical problems arising in the process of implementation of the European arrest warrant in Lithuania.

Įvadas

Nuo 2004 m. sausio 1 d. Europos Sąjungos valstybės narės privalėjo įgyvendinti 2002 m. birželio 13 d. Tarybos priimtą Pagrindų sprendimą dėl Europos arešto orderio ir valstybių narių tarpusavio perdavimo procedūrų (2002/584/TVR), kuris pakeitė valstybių narių tarpusavio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose taikomas tarptautines sutartis dėl ekstradicijos. Lietuvos Respublika šį pagrindų sprendimą įgyvendino nuo įstojimo į Europos Sąjungą dienos (t. y. 2004 m. gegužės 1 d.). Nors asmens perdavimo kitai valstybei baudžiamajam persekiojimui pagal Europos arešto orderį procedūros galioja ir taikomos Lietuvoje daugiau kaip trejus metus, tačiau Lietuvos teisės literatūroje šiam institutui, taip pat Europos arešto orderio taikymo problemų

analizei skiriama tikrai nepakankamai dėmesio (galima paminėti tik kelias publikacijas šiais klausimais, pavyzdžiui, [11; 14; 15; 16]). Pažymėtina ir tai, kad per šiuos metus Lietuvoje jau susiformavo tam tikra Europos arešto orderio taikymo praktika, galima išvelgti ir tam tikrų probleminių jos aspektų.

Taigi šiame straipsnyje ir siekiama atskleisti tam tikras teorines problemas, susijusias su Pagrindų sprendimo dėl Europos arešto orderio ir valstybių narių tarpusavio perdavimo procedūrų (2002/584/TVR) įgyvendinimu Lietuvoje, taip pat, remiantis autoriaus atliktu atrankiniu Europos arešto orderio taikymo apibendrinimu, ir kai kurias praktines problemas, kylančias perduodant arba perimant asmenį baudžiamajam persekiojimui pagal Europos arešto

orderį, ir galimus jų sprendimo būdus. Pažymėtina, kad šiame straipsnyje nagrinėjamos tik tos problemos, kurios, autoriaus nuomone, gali daryti svarbią įtaką tolesnei Europos arešto orderio taikymo praktikai Lietuvoje. Be to, šių problemų skirstymas į teorines ir praktines yra santykinis, nes šiuo metu teorinė problema greitai gali tapti gyvenimo realija, o praktinei problemai reikia teorinės analizės.

1. Europos arešto orderis ir jį reglamentuojantys teisės aktai

Vienas iš kertinių Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio teisinio bendradarbiavimo principų yra abipusio pripažinimo principas, kuris taikomas tarpusavio teisei pagalbai baudžiamosiose bylose, siekiant įtariamus arba kaltinamus padarius nusikalstamą veiką asmenis išduoti baudžiamajam persekiojimui (ekstradicija), nuteistuosius asmenis perduoti toliau atlikti bausmę ir pan. Pažymėtina, kad Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio teisinį bendradarbiavimą baudžiamosiose bylose reglamentuoja tarptautinės sutartys, kurios paprastai nustato teisinės pagalbos formas ir apimtį, jos teikimo arba atsisakymo ją suteikti pagrindus, sąlygas ir procedūrines taisykles, pavyzdžiui, 2000 m. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, kurią pagal Europos Sąjungos sutarties 34 straipsnį patvirtino Taryba (Valstybės žinios. 2004, Nr. 67-2354), 1996 m. Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio ekstradicijos, parengta remiantis Europos Sąjungos sutarties K. 3 straipsniu (Valstybės žinios. 2004, Nr. 67-2351), 1995 m.

Konvencija dėl supaprastintos Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio ekstradicijos procedūrų, parengta remiantis Europos Sąjungos sutarties K. 3 straipsniu (Valstybės žinios. 2004, Nr. 67-2350), ir kt. Kita vertus, minėtų tarptautinių sutarčių taikymo praktika parodė, kad jose nustatyti reikalavimai ir taikymo procedūros nebeatitinka šiandienio gyvenimo realijų, nes tarpusavio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose teikimo procedūros labai formalios ir biurokratinės, jos trunka nepateisinamai ilgai ir pan. Atsižvelgiant į tai, 1999 metų spalio 15 ir 16 dienomis Tampereje (Suomija) buvo priimtos Europos Vadovų Tarybos išvados, kuriose numatyta, kad ekstradicijos tarp Europos Sąjungos valstybių narių procedūra turėtų būti panaikinta, o įtariamų padarius nusikalstamą veiką asmenų išdavimo procedūros turėtų būti paspartintos. Šią Europos Vadovų Tarybos išvadų nuostatą įgyvendino 2002 m. birželio 13 d. Tarybos priimtas Pagrindų sprendimas dėl Europos arešto orderio ir valstybių narių tarpusavio perdavimo procedūrų (2002/584/TVR). Pagrindų sprendimas, kuris priskiriamas prie antrinės teisės aktų, yra adresuojamas Europos Sąjungos valstybėms narėms. Jis privalomas rezultatų, kuriuos reikia pasiekti per šiame teisės akte nustatytą terminą, atžvilgiu, tačiau palieka valstybei narei teisę pasirinkti jo įgyvendinimo formą ir būdus. Pagrindų sprendimas nėra tiesiogiai taikomas teisės aktas, todėl valstybė privalo priimti (pakeisti, papildyti) nacionalinį teisės aktą jam įgyvendinti. Pagrindų sprendimai yra skelbiami „Oficialiajame leidinyje“. Jie įsigalioja arba tą dieną, kuri yra nurodyta pačiame Pagrindų sprendime, arba praė-

jus dvidešimčiai dienų po jų paskelbimo, jei tokia data nėra nurodyta (apie Europos Sąjungos antrinės teisės aktus plačiau žr. [11, p. 13–16]).

Pagrindų sprendimą dėl Europos arešto orderio ir valstybių narių tarpusavio perdavimo procedūrų (2002/584/TVR) Europos Sąjungos valstybės narės turėjo įgyvendinti nuo 2004 m. sausio 1 d., o Lietuvos Respublika – nuo įstojimo į Europos Sąjungą dienos. Minėtas Pagrindų sprendimas reglamentuoja Europos arešto orderio taikymo sritį ir pagrindus, jo turinį ir formą, privalomus ir neprivalomus jo nevykdymo pagrindus, bendrą ir supaprastintą perdavimo procedūrą ir jos teisinius padarinius, ir t. t. Šis Pagrindų sprendimas pakeitė valstybių narių tarpusavio santykiuose taikomas tarptautines sutartis dėl ekstradicijos – Europos konvenciją dėl ekstradicijos ir du jos papildomus protokolus, Konvencijos dėl kovos su terorizmu nuostatas, susijusias su ekstradicija, Konvenciją dėl Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio ekstradicijos, parengtą remiantis Europos Sąjungos sutarties K. 3 straipsniu, Konvenciją dėl supaprastintos Europos Sąjungos valstybių narių tarpusavio ekstradicijos procedūrų, parengtą remiantis Europos Sąjungos sutarties K. 3 straipsniu, ir t. t.

2006 m. sausio 24 d. Europos Komisija pateikė pirmąją ataskaitą apie Pagrindų sprendimo dėl Europos arešto orderio ir valstybių narių tarpusavio perdavimo procedūrų (2002/584/TVR) įgyvendinimą valstybėse narėse ir jo vertinimą (COM(2006)8 final). Šioje ataskaitoje nurodyta, kad tik trylika valstybių narių Pagrindų sprendimą įgyvendino nustatytu laiku, o visos valstybės narės tai padarė tik

2005 m. balandžio 22 d., kai nacionalinius teisės aktus priėmė Italija. Be to, ataskaitoje Europos Komisija atkreipė dėmesį į tai, kad, jos nuomone, kai kurios valstybės narės (pvz., Čekija, Danija, Estija, Italija, Jungtinė Karalystė, Nyderlandai ir kt.) nevisiškai įgyvendino šio teisės akto reikalavimus ir privalo ištaisyti tam tikrus trūkumus nacionalinėje teisės sistemoje [21, p. 7].

Septyniolikos Europos Sąjungos valstybių narių pateikti statistikos duomenys rodo, kad per 2005 metus iš 1526 asmenų, suimtų pagal Europos arešto orderį, 1295 buvo perduoti Europos arešto orderį išdavusiai valstybei (iš jų 309 piliečiai). Perdavimo procedūros truko vidutiniškai 30–40 dienų, o per nustatytą maksimalų 90 dienų terminą buvo įvykdyti beveik visi Europos arešto orderiai.

Lietuvos Respublika Pagrindų sprendimą dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (2001/584/TVR) įgyvendino nacionalinėje teisėje 2004 m. balandžio 27 d. priimtais Baudžiamojo kodekso ir Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimų ir papildymų įstatymais (Valstybės žinios. 2004, Nr. 72-2492; 72-2493), kurie įsigaliojo nuo Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungos dienos. Šiuo metu Lietuvos Respublikoje Europos arešto orderio išdavimo, asmens perdavimo ir perėmimo pagal Europos arešto orderį tvarką nustato Baudžiamasis kodeksas (Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741) (toliau – BK), Baudžiamojo proceso kodeksas (Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341) (toliau – BPK) ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl Europos arešto orderio

išdavimo ir asmens perėmimo pagal Europos arešto orderį taisyklių patvirtinimo“ (Valstybės žinios. 2004, Nr. 134-4886).

Pabrėžtina, kad Europos arešto orderio institutas priskirtinas tarptautinio teisinio bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose sričiai, kurią reglamentuoja baudžiamojo proceso teisė, tačiau Lietuvos Respublikoje susiklostė tradicijos, pagal kurias asmenų, įtariamų arba kaltinamų padarius nusikalstamą veiką, perdavimo pagrindai, taip pat atsisakymo perduoti pagrindai reglamentuojami ir baudžiamojoje teisėje. Antai BK 9(1) straipsnyje nustatyta, kad „remiantis Europos arešto orderiu, Lietuvos Respublikos pilietis ar užsienietis, Europos arešto orderį išdavusioje valstybėje įtariamą padarius nusikalstamą veiką arba šioje valstybėje nubaustas su laisvės atėmimu susijusia bausme, tačiau jos neatlikęs, perduodamas Europos arešto orderį išdavusiai valstybei“, jeigu pagal orderį išdavusios valstybės įstatymus už padarytą veiką yra numatyta bent vienerių metų su laisvės atėmimu susijusi bausmė, o jeigu orderis išduotas dėl jau paskirtos su laisvės atėmimu susijusios bausmės vykdymo, – kai paskirtosios bausmės terminas yra ne trumpesnis nei keturi mėnesiai.

Europos arešto orderiu, remiantis BPK 17(1) straipsnio 1 dalimi, yra „Europos Sąjungos valstybės narės teisminės institucijos sprendimas, kuriuo kita Europos Sąjungos valstybė narė įpareigojama suimti ir perduoti šiame sprendime nurodytą asmenį siekiant pradėti šio asmens baudžiamąjį persekiojimą ar vykdyti jam paskirtą su laisvės atėmimu susijusią bausmę ir kuris atitinka 2002 m. birželio 13 d. Tarybos Pagrindų sprendimo dėl Europos arešto orde-

rio ir valstybių narių tarpusavio perdavimo procedūrų (2002/584/TVR) 8 str. 1 dalyje nurodytus formos ir turinio reikalavimus“.

2. Kai kurios Europos arešto orderio taikymo Lietuvos Respublikoje problemos

2.1. Teoriniai aspektai

Nors apskritai Europos arešto orderio institutas įvertintas teigiamai, kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse narėse jo įgyvendinimas susidūrė su konstitucinėmis problemomis, pavyzdžiui, 2005 m. balandžio 27 d. Lenkijos Konstitucinis Teismas nusprendė, kad Lenkijos Respublikos piliečio išdavimas pagal Europos arešto orderį prieštarauja Konstitucijai, o 2005 m. liepos 18 d. Vokietijos Konstitucinis Teismas nacionalinį įstatymą, įgyvendinantį Europos arešto orderį, pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai. Pažymėtina, kad Vokietijos Konstitucinio Teismo sprendimui didelę įtaką padarė Vokietijos mokslininkų, kurių dauguma kritikavo tiek Pagrindų sprendimą, tiek jį įgyvendinantį įstatymo projektą, požiūris, jog abipusio pripažinimo principas, kuriuo grindžiamas Europos arešto orderis, yra „Trojos arklys“ arba „vilkas avies kailyje“ [20, p. 22–23]. Vokietijos mokslininkų kritinį požiūrį į abipusio pripažinimo principą ir Europos arešto orderį nulėmė trys argumentai: pirma, abipusio pripažinimo principas skatina baudžiamumą ir mažina procesinių garantijų lygį; antra, Pagrindų sprendimas pažeidžia konstitucinį Vokietijos piliečių neišdavimo principą ir, trečia, demokratinio teisėtumo Europos įstatymų (taip pat baudžiamųjų) leidybos procese stoka [20, p. 23].

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvoje nekilo didesnių diskusijų dėl Europos arešto orderio ir jį įgyvendinančių teisės aktų (ypač Lietuvos Respublikos piliečio perdavimo pagal Europos arešto orderį aspektu) atitikties konstituciniams reikalavimams. Autoriaus nuomone, tai gali būti aiškinama tuo, kad Lietuvos Respublika nedalyvavo šio teisės akto projekto rengimo, svarstymo ir priėmimo procedūrose, tačiau, siekdama narystės Europos Sąjungoje, privalėjo jį įgyvendinti nacionalinėje teisėje. Šiuo metu kai kurie autoriai (pvz., šio straipsnio autorius) kelia tam tikrų abejonių dėl 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimo dėl Europos arešto orderio ir valstybių narių tarpusavio perdavimo procedūrų (2002/584/TVR), įgyvendinančių nacionalinių teisės aktų – BK ir BPK nuostatų atitikties Konstitucijai, pavyzdžiui, dėl Lietuvos Respublikos piliečio perdavimo pagal Europos arešto orderio, kuris tiesiogiai nenumatytas Lietuvos Respublikos tarptautinėje sutartyje, atitikties Konstitucijos 13 straipsnio reikalavimams, pagal kuriuos Lietuvos Respublikos pilietis gali būti išduotas tik Lietuvos Respublikos tarptautinėje sutartyje numatytais atvejais, ir pan. [19, p. 57–58].

Tiesa, kai kurių autorių (pvz., A. Čepo) nuomone, Lietuvos Respublikos piliečio perdavimas pagal Europos arešto orderį neprieštarauja Konstitucijos 13 straipsnio reikalavimams, pagal kuriuos Lietuvos Respublikos pilietis gali būti išduotas tik Lietuvos Respublikos tarptautinėje sutartyje numatytais atvejais, nes „2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendime dėl Europos arešto orderio ir valstybių narių tarpusavio perdavimo procedū-

rų (2002/584/TVR) nustatyta, kad jis yra priimtas remiantis Europos Sąjungos steigimo sutarties 34 str. 2(b) punktu, kuriuo valstybės Europos Sąjungos narės delegavo Europos Vadovų Tarybai funkciją priimti Europos Sąjungos valstybėms narėms privalomus pagrindų sprendimus, todėl pripažintina, kad Lietuvos Respublikos piliečių perdavimo pagal Europos arešto orderį pagrindas yra tarptautinė sutartis – Europos Sąjungos steigimo sutartis“ [15, p. 75]. Analogišką argumentaciją pateikia ir Lietuvos apeliacinis teismas, kuris, nagrinėdamas Lietuvos Respublikos piliečio M. M. perdavimą pagal Europos arešto orderį Prancūzijai, nutartyje Nr. 1N-11/2006 padarė išvadą, kad „asmenų išdavimas pagal Europos arešto orderį numatytas Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties ir turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 226 str. nustatytas taisykles“.

Kita vertus, šie argumentai kelia tam tikrų abejonių, nes teismas, sprendamas asmens, įtariamo padarius nusikalstamą veiką, išdavimo kitai valstybei baudžiamajam persekiojimui (t. y. ekstradicijos) klausimą, tiesiogiai vadovaujasi Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties dėl ekstradicijos, BK ir BPK nuostatomis. Pažymėtina, kad būtent tokią teismų praktiką kaip pagrįstą pripažino ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimo Nr. 42 „Dėl teismų praktikos taikant Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartis ir Baudžiamojo bei Baudžiamojo proceso kodeksų normas, nustatančias asmenų išdavimą užsienio valstybei arba perdavimą Tarptautiniam baudžiamajam teismui“ 2 punkte pabrėžęs, kad „spres-

damas, ar yra asmens išdavimo užsienio valstybei ... pagrindas ir sąlygos, Vilniaus apygardos teismas vadovaujasi tarptautinėmis sutartimis, BK 9 straipsniu ir BPK 71 straipsniu“ [9]. O sprenddamas asmens (taip pat Lietuvos Respublikos piliečio) perdavimo kitai valstybei baudžiamajam persekiojimui pagal Europos arešto orderį klausimą, teismas vadovaujasi išimtinai tik BK ir BPK nuostatomis. Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime „Dėl Konstitucinio Teismo įstatymo ir Teismų įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Valstybės žinios. 2006, Nr. 36-1292) konstatavo, o 2006 m. gegužės 9 d. nutarime „Dėl Teismų įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Valstybės žinios. 2006, Nr. 51-1894) dar kartą pakartojo, kad „... aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjamas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan.; tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu būtų vertintini kaip atitinkamų teismų (teisėjų) veikimas *ultra vires*. Pagal Konstituciją teismų praktika formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas“. Taigi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimų reikšmė ir įtaka žemesniųjų teismų praktikai pasikeitė, tačiau visiškai paneigti jų įtakos negalima, nes juose išdėstytos nuostatos rodo daugumos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų požiūrį į tam tikras teisines problemas ir situacijas.

Antras su Europos arešto orderiu susijęs teorinis aspektas, kuris kelia abejonių dėl atitikties Lietuvos konstitucinėms nuostatomis, – tai bendros abipusio veikos baudžiamumo taisyklės, pagal kurią asmens išdavimas (ekstradicija) arba perdavimas pagal Europos arešto orderį kitai valstybei baudžiamajam persekiojimui vykdomas tik dėl tokios veikos, kuria pažeistas Lietuvos Respublikos baudžiamasis įstatymas arba kuri būtų laikoma nusikalstama pagal Lietuvos Respublikos BK, jei ji būtų padaryta Lietuvos Respublikos jurisdikcijoje, išimtis. O BK 9(1) straipsnio 3 dalies 5 punkte įtvirtinta, kad asmenys turi būti perduodami pagal Europos arešto orderį dėl veikų, kurios, nors ir nelaikomos nusikalstamomis pagal Lietuvos Respublikos BK, tačiau yra numatytos baigtiniame veikų sąraše, kuris nustatytas 2002 m. birželio 13 d. Pagrindų sprendimo dėl Europos arešto orderio ir valstybių narių tarpusavio perdavimo procedūrų (2002/584/TVR) 2 straipsnio 2 dalyje. Šiame sąraše nurodytos tokios veikos: „1) dalyvavimas nusikalstamame organizuotame susivienijime; 2) terorizmas; 3) prekyba žmonėmis; 4) seksualinis vaikų išnaudojimas ir vaikų pornografija; 5) neteisėta prekyba narkotikais ir psichotropinėmis medžiagomis; 6) neteisėta prekyba ginklais, šaudmenimis ir sprogmenimis; 7) korupcija; 8) klastotės, įskaitant klastotes, kurios turi poveikio Europos Bendrijų finansiniams interesams, kaip apibrėžta 1995 m. liepos 26 d. Konvencijoje dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos; 9) nusikalstamu būdu įgytų pinigų plovimas; 10) valiutos, įskaitant eurą, padirbinėjimas; 11) nusikaltimai informatikai; 12) ekologiniai nusikaltimai, įskaitant neteisėtą prekybą nykstančiomis gyvūnų ir augalų rūšimis

bei veislėmis; 13) pagalba neteisėtai patekti į šalį ir apsigyventi joje; 14) žmogžudystė, rimtas kūno sužalojimas; 15) neteisėta prekyba žmogaus organais ir audiniais; 16) žmonių grobimas, neteisėtas laisvės atėmimas ir įkaitų ėmimas; 17) rasizmas ir ksenofobija; 18) organizuotas arba ginkluotas apipylimas; 19) neteisėta prekyba kultūros vertybėmis, įskaitant antikvarines vertybes ir meno kūrinius; 20) sukčiavimas; 21) reketavimas ir turto prievartavimas; 22) gaminių klastojimas ir piratavimas; 23) administracinių dokumentų padirbinėjimas ir prekyba jais; 24) mokėjimo priemonių padirbinėjimas; 25) neteisėta prekyba hormoninėmis medžiagomis ir kitomis augimo skatinimo medžiagomis; 26) neteisėta prekyba branduolinėmis ir radioaktyviomis medžiagomis; 27) prekyba vogtais automobiliais; 28) išžaginimas; 29) padegimas; 30) Tarpautiniam baudžiamajam teismui teisminių nusikaltimų; 31) neteisėtas orlaivių ar laivų užgrobimas ir 32) sabotžas.“ Šių nusikalstamų veikų atveju pakanka, kad prašančioji valstybė įrodytų, jog veika, dėl kurios prašoma perduoti asmenį, atitinka vieną iš sąraše nurodytų veikų. Klausimas, ar pagal Lietuvos Respublikos baudžiamuosius įstatymus veika, dėl kurios prašoma perduoti asmenį, atitinka sąraše nurodytą veiką, nesprendžiamas [15, p. 78–79]. Be to, pagal šią nuostatą reikalaujama, kad prašančiosios valstybės įstatymai už veiką, jei ji patenka į šį sąrašą, numatytų ne mažesnę negu trejų metų su laisvės atėmimu susijusią bausmę.

Šiuo atveju Lietuvoje galimos dvi situacijos, kurių sprendimas pagal minėtą išimties taisyklę, autoriaus nuomone, teoriškai prieštarautų konstituciniams asmenų lygybės įstatymui ir teisėtų lūkesčių princi-

pams: tai kitos valstybės išduoto Europos arešto orderio vykdymas Lietuvos Respublikoje dėl: 1) rasizmo ir ksenofobijos; gaminių klastojimo ir piratavimo; neteisėtos prekybos hormoninėmis medžiagomis ir kitomis augimo skatinimo medžiagomis, kurios pagal Lietuvos Respublikos BK visiškai arba iš dalies neuždraustos; ir 2) bet kurios kitos sąraše numatytos nusikalstamos veikos, kurios požymiai pagal prašančiosios valstybės įstatymus kriminalizuoja didesnę veikų ratą nei Lietuvos Respublikos BK. Šio teorinio prieštaravimo esmė ta, kad Lietuvos Respublika, vykdydama kitos valstybės išduotą Europos arešto orderį, taikytų baudžiamajame procese numatytas prievartos priemones (pvz., suėmimą ar kitas kardomasias priemones, ir pan.) už veiką, kuri Lietuvos Respublikoje nėra uždrausta, t. y. tokią veiką Lietuvoje padariusiam asmeniui nebūtų galima taikyti baudžiamajame procese numatytų prievartos priemonių. Taigi, siekiant tinkamai įgyvendinti Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus ir kartu nepažeisti Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatų, būtina Lietuvos Respublikos BK numatyti baudžiamąją atsakomybę bent jau už tas veikas, kurios dabar neuždraustos Lietuvoje, tačiau yra numatytos Pagrindų sprendimo dėl Europos arešto orderio ir valstybių narių tarpusavio perdavimo procedūrų (2002/584/TVR) 2 straipsnio 2 dalyje, pavyzdžiui, už ksenofobiją, neteisėtą prekybą hormoninėmis medžiagomis ir kitomis augimo skatinimo medžiagomis ir pan.

2.2. *Praktiniai aspektai*

Lietuvos Respublikoje nuo 2004 m. iki 2006 m. gruodžio 31 d. iš visų išduotų

Europos arešto orderių 28 yra baigti galutiniais teismų sprendimais (2004 m. ir 2005 m. – po 10 ir 2006 m. – 8). Šie Lietuvos Respublikos išduoti Europos arešto orderiai buvo išsiųsti į aštuonias valstybes – Ispaniją (11), Jungtinę Karalystę (6), Vokietiją (5), Belgiją (2), Čekiją, Švediją, Latviją ir Nyderlandus (po 1). Pagal šiuos Europos arešto orderius Lietuvos Respublikai perduoti asmenys buvo nuteisti už 17 skirtingų nusikalstamų veikų rūšių, iš jų 10 asmenų – už plėšimą (BK 180 str. 1 d.), po keturis – už vagystę, sukčiavimą ir dokumento suklastojimą ar disponavimą suklastotu dokumentu (BK 178 str. 2 d., 182 str. 1 d. ir 300 str. 1 d.), trys – už viešosios tvarkos pažeidimą (BK 284 str. 1 d.), po vieną – už tyčinį nužudymą (BK 129 str. 1 d.), turto sunaikinimą ar sugadinimą (BK 187 str. 1 d.) ir t. t.

Pagal šiuos Europos arešto orderius Lietuvos Respublikai perduoti asmenys buvo nuteisti laisvės atėmimu (10 asmenų), bauda – aštuoni, areštu – du, laisvės atėmimu, atidedant šios bausmės vykdymą (BK 75 str.), – vienas. Be to, dar keturi asmenys buvo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius kaltininkui ir nukentėjusiajam (BK 38 str.), o dar trims asmenims ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas dėl suėjusių patraukimo baudžiamojon atsakomybės senaties terminų (BK 95 str.).

Lietuvos Respublikos išduotų Europos arešto orderių, taip pat pagal juos Lietuvos Respublikai perduotų asmenų baudžiamojų persekiojimo rezultatai atskleidžia tam tikrus teisinius ir praktinius trūkumus, pavyzdžiui, dėl Europos arešto orderio išdavimo pagrindo (ypač baudžiamojų persekiojimo tikslais), asmens pervežimo pagal

Europos arešto orderį išlaidų priskyrimo baudžiamojų proceso išlaidoms ir pan.

Visų pirma didelių abejonų kelia Lietuvos Respublikos BPK nustatyti Europos arešto orderio išdavimo pagrindai. Remiantis BPK 69 (1) straipsniu, siekdama perimti asmenį, kurio baudžiamasis persekiojimas yra pradėtas Lietuvos Respublikoje, Generalinė prokuratūra, gavusi teismo nutartį suimti asmenį, visada privalo išduoti Europos arešto orderį ir kreiptis į kompetentingą Europos Sąjungos valstybės narės instituciją, kad ši perduotų Europos arešto orderyje nurodytą asmenį. 2004 m. rugpjūčio 26 d. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-195/I-114 patvirtintos Europos arešto orderio išdavimo ir asmens perėmimo pagal Europos arešto orderį taisyklės (Valstybės žinios. 2004, Nr. 134-4886) nustato, jog Europos arešto orderis išduodamas esant šioms sąlygoms: „1) baudžiamasis procesas yra pradėtas dėl nusikaltimo, už kurį pagal Lietuvos Respublikos BK numatyta bent vienerių metų laisvės atėmimo bausmė. Jeigu baudžiamasis procesas yra pradėtas dėl kelių nusikalstamų veikų, iš kurių bent viena atitinka šį kriterijų, kartu su Europos arešto orderiu užsienio valstybei pateikiamas prašymas dėl asmens perdavimo ir dėl kitų nusikalstamų veikų; 2) yra pagrindas manyti, kad įtariamasis ar kaltinamasis gali būti Europos Sąjungos valstybėje narėje ar kitoje valstybėje, kuri taiko asmenų perdavimo pagal Europos arešto orderį tvarką; 3) gauta ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartis dėl kardamosios priemonės – suėmimo skyrimo.“ Tokios BPK ir generalinio prokuroro bei teisingumo ministro nuos-

tatos dėl Europos arešto orderio išdavimo, neatsižvelgiant į padaryto nusikaltimo pobūdį, sunkumą ir jo padarinius (sukeltą materialią žalą), ir t. t. yra nulemtos baudžiamojo proceso reikalavimo teisėsaugos institucijoms pradėti kiekvienos užregistruotos nusikalstamos veikos ikiteisminį tyrimą (BPK 2 str.). Tokie BPK nustatyti Europos arešto orderio (taip pat ekstradicijos) išdavimo reikalavimai ne tik nulėmė tai, kad tik 10 asmenų iš 28, perduotų pagal Europos arešto orderius, buvo nuteisti laisvės atėmimo bausme (t. y. bausme, kuri yra Europos arešto orderio išdavimo pagrindas), bet ir sukuria gana paradoksalų situaciją, pavyzdžiui, Portugalija ir Ispanija, vykdydamos Europos arešto orderius, Lietuvos Respublikai perdavė E. Z. ir M. O., kurie buvo įtariamais padarę vagysčių (BK 178 str.), kuriomis buvo padaryta 210 ir 460 litų žala, ir t. t. Autoriaus nuomone, šių Europos arešto orderių išdavimas, nors privalomas ir teisėtas, buvo visiškai nepagrįstas tiek proporcingumo principo, tiek ekonominiu požiūriu, nes, pavyzdžiui, Ispanijos perduoto pagal Europos arešto orderį M. J., įtariamo padarius plėšimą (BK 180 str.), vien pervežimo iš Ispanijos į Lietuvą išlaidos buvo 8114 litų. Tokia situacija reikalauja keisti Europos arešto orderio išdavimo pagrindus, kurių nustatymas pagal Pagrindų sprendimą yra išimtinė Europos Sąjungos valstybės narės kompetencija, bent jau nustatant Generalinės prokuratūros teisę atsisakyti išduoti Europos arešto orderį, kai prašomas perduoti asmuo įtariamais (kaltinamas) padaręs nesunkius nusikaltimus, kuriais padaryta nežymi materialinė žala. Kita vertus, autoriaus nuomone, būtina pradėti diskusiją dėl kai kurių

principinių BPK nuostatų pakeitimų, kurie leistų įteisinti tokius institutus, pavyzdžiui, nuosprendžio priėmimą dėl baudžiamojo nusižengimo, neatsargaus nusikaltimo, nesunkaus ir apysunkio tyčinio nusikaltimo atvejais nedalyvaujant kaltinamajam (*in absentia*), įteisinti prokuroro diskrecinę teisę nepradėti ikiteisminio tyrimo arba jį nutraukti atsižvelgiant į nusikalstamos veikos pobūdį, sunkumą, reikšmingumą, jos padarinius ir t. t. (apie tai plačiau žr. [19, p. 66–67]).

Antras praktinis aspektas, keliantis tam tikrų abejonių, – tai teismų sprendimai priteisti iš asmenų, perduotų pagal Europos arešto orderius (taip pat ekstradicijos atvejais), jų parvežimo iš valstybės, kurioje buvo sulaikyti, į Lietuvą išlaidas, pripažinus jas baudžiamojo proceso išlaidomis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad prašymai pripažinti baudžiamojo proceso išlaidomis ir atlyginti asmens, perduoto pagal Europos arešto orderį, parvežimo išlaidas buvo pateikti tik aštuoniais atvejais iš 28, iš kurių septyni buvo patenkinti (Šiaulių, Vilniaus rajono, Alytaus, Kauno ir Akmenės apylinkių teismai), vieno prašymas buvo atmestas, o dar vienas asmuo vežimo išlaidas atlygino savanoriškai. Tokią apylinkės teismų praktiką nulėmė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo keliose bylose (pvz., nutartys 2K-5/2005, 2K-463/2005, 2K-191/2006 ir pan.) priimti sprendimai, kuriais asmens, išduoto arba perduoto Lietuvos Respublikai baudžiamajam persekiojimui, vežimo išlaidos, remiantis BPK 103 str. 6 punktu, buvo pripažintos baudžiamojo proceso išlaidomis. Ši teismų praktika, autoriaus nuomone, kelia didelių atitikties žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standar-

tams ir Lietuvos įstatymų reikalavimams abejonių. Demokratinės valstybės laikosi visuotinai pripažinto principo, pagal kurį asmens, kurio laisvę atima valstybė bausmės, kardomosios priemonės ir pan. pagrindu, materialinis-buitinis aprūpinimas, sveikatos priežiūra, maitinimas, finansinis išlaikymas ir pan. yra valstybės funkcija. Toks principas įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose – Bausmių vykdymo kodekse (Valstybės žinios. 2002, Nr. 39-1088), Kardomojo kalinimo įstatyme (Valstybės žinios. 1996, Nr. 12-313) ir kt. Lietuvos Respublikai išduodamo arba perduodamo pagal Europos arešto orderį baudžiamajam persekiojimui asmens statusas – suimtas, nes jo atžvilgiu yra įsiteisėjusi Lietuvos Respublikos teismo nutartis paskirti kardomąją priemonę – suėmimą, todėl visos išlaidos, susijusios su tokio asmens vežimu, išlaikymu ir pan., turi būti apmokėtos Lietuvos valstybės biudžeto lėšomis. Minėta Lietuvos Respublikos teismų praktika yra neaiški ir tuo aspektu, kodėl baudžiamojo proceso išlaidomis nėra pripažįstamos ir kitos su suimto asmens išlaikymu susijusios išlaidos, pavyzdžiui, jo maitinimas, sveikatos priežiūra, pervežimai Lietuvoje iš tardymo izoliatoriaus į policijos areštines ar laisvės atėmimo vietų ligoninę ir t. t. Pažymėtina ir tai, kad tokia teismų praktika sudaro ir galimo neteisėto ikiteisminio tyrimo pareigūnų arba prokurorų spaudimo suimtajam prielaidas (pvz., siekiant gauti jo prisipažinimą padarius nusikaltimą ir pan. „mainais“ į pažadą nereikalauti pervežimo išlaidų atlyginimo). Taigi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir žemesnių teismų formuojama Lietuvos Respublikai išduodamo arba perduodamo pagal Europos

arešto orderį baudžiamajam persekiojimui asmens pervežimo išlaidų pripažinimo baudžiamojo proceso išlaidomis praktika turi būti skubiai keičiama, nes ji, autoriaus nuomone, nepagrįstai išplečia baudžiamojo proceso išlaidų turinį ir kelia didelių atitikties žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartams ir Lietuvos įstatymų reikalavimams abejonių.

Ir trečias praktinis aspektas, keliantis problemų, – įtariamojo (kaltinamojo) nuotraukos, kurią būtina pateikti kartu su ekstradicijos prašymu arba Europos arešto orderiu, kokybė. Ikiteisminiam tyrimui vadovaujantis prokuroras ir teismas, kai būtina, privalo kreiptis į teritorinę policijos įstaigą arba bausmę vykdančią instituciją, kad būtų gauta įtariamojo ar kaltinamojo nuotrauka, pirštų atspaudai ar kita informacija, reikalinga Europos arešto orderio projektui parengti. Itin didelę reikšmę (tiek Europos arešto orderio, tiek ekstradicijos atveju) turi įtariamojo ar kaltinamojo nuotrauka, pavyzdžiui, Švedijos Karalystė, vykdydama prašymą dėl R. P., įtariamo padarius išžaginimą ir seksualinį prievartavimą sunkinančiomis aplinkybėmis (BK 149 str. 2 d. ir 150 str. 2 d.), ekstradicijos, šį asmenį, prisistačiusį kaip kitą asmenį, identifikavo tik pagal tatuiruotę ir kokybišką nuotrauką. Nors į įtariamojo ar kaltinamojo nuotraukos kokybę turi būti atkreiptas ypatingas dėmesys, Lietuvos Respublikos 2004–2006 metais išduotų Europos arešto orderių apibendrinimas parodė, kad visais atvejais prie 28 Europos arešto orderių, dėl kurių jau priimtas nuosprendis, buvo pridėta nuotrauka, tačiau trim atvejais ji buvo kelerių metų senumo, o dar keturiais atvejais – prastos kokybės. Pažymėtina, kad ir

prie užsienio valstybių išduotų Europos arešto orderių, kuriuos vykdė Lietuvos Respublika, pridėtos įtariamųjų (kaltinamųjų) nuotraukos nebuvo geros kokybės, todėl Lietuvoje (taip pat Latvijoje ir Estijoje) jau buvo keletas atvejų, kai pagal Europos arešto orderį suimti asmenys, pasitvirtinus jų pareiškimams apie tai, kad jie nepadarė nusikalstamų veikų, po tam tikro laiko būdavo paleisti. Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras (trijų Baltijos valstybių generalinių prokurorų vardu) 2007 m. liepos 3 d. raštu apie šias ir kai kurias kitas problemas, susijusias su Europos arešto orderio vykdymu, informavo *Eurojusto* Kolegijos pirmininką.

Išvados

Apibendrinant galima padaryti tokias pagrindines išvadas:

1. Siekiant tinkamai įgyvendinti Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus ir kartu nepažeisti Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatų, būtina Lietuvos Respublikos BK numatyti baudžiamąją atsakomybę bent jau už tas veikas, kurios dabar neuždraustos Lietuvoje, tačiau yra numatytos Pagrindų sprendimo dėl Europos arešto orderio ir valstybių narių tarpusavio perdavimo procedūrų (2002/584/TVR) 2 straipsnio 2 dalyje, pavyzdžiui, ksenofobiją, neteisėtą prekybą hormoninėmis medžiagomis ir kitomis augimo skatinimo medžiagomis ir pan.
2. Lietuvos Respublikos 2004–2006 metais išduotų Europos arešto orderių api-

bendrinimas parodė, kad reikia keisti Europos arešto orderio išdavimo pagrindus, juos nustatyti pagal Pagrindų sprendimą yra išimtinė Europos Sąjungos valstybės narės kompetencija, bent jau nustatant generalinės prokuratūros teisę atsisakyti išduoti Europos arešto orderį, kai prašomas perduoti asmuo įtariamas padaręs nesunkų nusikaltimą, kuriuo padaryta nedidelė materialinė žala, ir pan. Be to, autoriaus nuomone, būtina pradėti diskusiją dėl kai kurių principinių BPK nuostatų pakeitimų, kurie leistų įteisinti, pavyzdžiui, tokius institutus: nuosprendžio priėmimą dėl baudžiamojo nusižengimo, neatsargaus nusikaltimo, nesunkaus ir apysunkio tyčinio nusikaltimo atvejais nedalyvaujant kaltinamajam (*in absentia*), įteisinti prokuroro diskrecinę teisę nepradėti ikiteisminio tyrimo arba jį nutraukti atsižvelgiant į nusikalstamos veikos pobūdį, sunkumą, reikšmingumą, jos padarinius ir kt.

3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir žemesnių teismų formuojama Lietuvos Respublikai išduodamo arba perduodamo pagal Europos arešto orderį baudžiamajam persekiojimui asmens pervežimo išlaidų pripažinimo baudžiamojo proceso išlaidomis praktika turi būti skubiai keičiama, nes ji, autoriaus nuomone, nepagrįstai išplečia baudžiamojo proceso išlaidų turinį ir kelia didelių abejonių atitikties žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartams ir Lietuvos įstatymų reikalavimams požiūriu.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.
4. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1948.
5. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 39-1088.
6. Lietuvos Respublikos kardomojo kalinimo įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 12-313.
7. Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 95-4087.
8. Europos arešto orderio išdavimo ir asmens perėmimo pagal Europos arešto orderį taisyklės, patvirtintos 2004 m. rugpjūčio 26 d. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-195/I-114 // Valstybės žinios. 2004, Nr. 134-4886.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. gruodžio 29 d. nutarimas Nr. 42 „Dėl teismų praktikos taikant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir Baudžiamojo bei Baudžiamojo proceso kodeksų normas, nustatančias asmenų išdavimą užsienio valstybei arba perdavimą Tarptautiniam baudžiamajam teismui“ // Teismų praktika, 2003, Nr. 20.
10. Pagrindų sprendimas dėl Europos arešto orderio ir valstybių narių tarpusavio perdavimo procedūrų (2002/584/TVR).

Specialioji literatūra

11. Abramavičius A., Mickevičius D., Švedas G. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamajoje teisėje. Vilnius, 2005.
12. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I dalis. Vilnius, 2003.
13. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II dalis. Vilnius, 2003.
14. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius, 2005.
15. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1–98 straipsniai). Vilnius, 2004.
16. Čepas A. Europos arešto orderis: pirmieji Europos Sąjungos baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės žingsniai Lietuvoje // Teisės problemos, 2003, Nr. 3.
17. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1998.
18. Jusys O., Paulauskas R., Švedas G. Tarptautinis baudžiamasis teismas // Teisės problemos. 1999, Nr. 4.
19. Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius, 2006.
20. Gomez-Jara Diez C. European Arrest Warrant and the Principle of Mutual Recognition. Eucrium, 2006, No 1–2.
21. Report from the Commission based on Article 34 of the Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States (revised version) COM(2006)8 final.

CERTAIN THEORETICAL AND PRACTICAL ISSUES OF SURRENDERING PERSONS FOR CRIMINAL PROSECUTION UNDER THE EUROPEAN ARREST WARRANT

Gintaras Švedas

Summary

The article analyzes the conception of the European arrest warrant as well as some theoretical and practical problems arising in the process of implementation of the European arrest warrant in Lithuania.

The article concludes that, in order to implement the requirements of the European Union legislation and, at the same time, not to infringe the provisions of the Constitution of Republic of Lithuania, it is necessary for the Criminal Code of the Republic of Lithuania to lay down criminal liability at least for

the acts which are not prohibited in Lithuania but are included in paragraph 2 of Article 2 of the Council Framework Decision on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States (2002/584/JHA), e.g., xenophobia, trafficking in hormonal substances and other growth parameters, etc.

A review of the European Arrest Warrants issued by the Republic of Lithuania in 2004–2006 has shown that the grounds for issuing the European Ar-

rest Warrant should be changed as they belong to the exclusive competence of the member state, at least in terms of the right of the General Prosecutor's Office to refuse issuing a European Arrest Warrant when the requested person is suspected of having committed a minor offence whereby insignificant material damage has been inflicted, etc.

The practice of the Supreme Court of Lithuania and lower instance courts regarding the recognition

of the transportation costs of persons surrendered or transferred to the Republic of Lithuania for the purposes of criminal prosecution under the European Arrest Warrant needs prompt changes, because, in the opinion of the author, it unreasonably broadens the subject of costs of criminal proceedings and poses serious doubts as to the conformity to the standards of protection of human rights and freedoms as well as the requirements of Lithuanian laws.

Įteikta 2007 m. spalio 5 d.

Priimta publikuoti 2007 m. spalio 26 d.